
Un «golpe de estado concejal»?

El govern de la ciutat de Barcelona durant el setge de 1713-1714¹

Eduard Martí Fraga*

Resum

Aquesta comunicació intenta aclarir les formes de govern de la ciutat de Barcelona durant el setge de 1713-1714. La història del setge és prou coneguda gràcies a les obres de Sanpere i Miquel, Mateu Bruguera i Santiago Albertí. Però tot i aquests treballs, cal reconèixer que encara resulta necessari un coneixement més profund de les formes de govern que adoptaren les institucions en aquella conjuntura, especialment a partir de febrer de 1714, moment en el qual es produí allò que Sanpere i Miquel qualificà com un «golpe de estado concejal» del Consell de Cent sobre la Diputació. Com molt encertadament constata Josep M. Torras, amb la sortida del virrei Starhemberg es produí un buit de poder considerable dins la ciutat, i «de manera improvisada s'hagué de procedir a buscar solucions de recanvi institucional que tenien tota l'aparença d'un procés constituent». Si el 9 de juliol el virrei abandonà les terres catalanes, el 10 s'obrí la vicerègia i el portantveus del General jurava el seu càrrec. A partir d'aquell moment, com apunta Albertí, «el Principat hauria de regir-se com una improvisada república, per més coronada que es considerés oficialment». La veritat és, però, que la documentació oficial que ens ha arribat és més aviat escassa, i les principals fonts d'informació procedeixen de les memòries dels contemporanis, les quals sovint utilitzen termes confusos i contenen errades. La lectura comparada dels llibres de deliberacions i dietaris del Consell de Cent amb els dels memorialistes dona lloc a no poques contradiccions i genera una confusió sobre les formes reals de govern de la ciutat durant aquells anys. És aleshores quan la visió tradicional del «cop d'estat» del Consell de Cent comença a desdibuixar-se i sorgeixen noves formes de govern, com la Junta Superior Secreta, la «junta de medis», la «junta per tractar coses concernents a la política y guerra», etcètera. Una imatge que encara es complica més quan adonem que la Conferència dels Tres Comuns continuava ben activa i dirigia *de facto* l'acció del Consell de Cent i la resta d'institucions. La lectura crítica de la documentació oficial contrastada amb la visió tradicional ens mostra una imatge molt més complexa i rica del dinamisme del Consell de Cent, capaç de generar noves formes de govern per donar resposta als reptes que la història li presentava.

Resumen

Esta comunicación intenta aclarar las formas de gobierno de la ciudad de Barcelona durante el asedio de 1713-1714. La historia del asedio es bastante conocida gracias a las obras de Sanpere i Miquel, Mateu

* Facultat de Comunicació, Universitat Internacional de Catalunya.

1. Aquest treball s'emmarca dins el Grup de Recerca Consolidat d'Estudis de les Institucions i la Societat a la Catalunya Moderna (2005 SGR 00633). Agraïxo al professor Joaquim Albareda els seus encertats comentaris.

Bruguera y Santiago Albertí. Pero a pesar de estos trabajos, hay que reconocer que todavía resulta necesario un conocimiento más profundo de las formas de gobierno que adoptaron las instituciones en aquella coyuntura, especialmente a partir de febrero de 1714, momento en el cual se produjo aquello que Sanpere y Miquel calificó como un «golpe de estado concejil» del Consejo de Ciento sobre la Diputación. Como muy acertadamente constata Josep M. Torras, con la salida del virrey Starhemberg se produjo un vacío de poder considerable dentro de la ciudad, y «de manera improvisada se tuvo que proceder a buscar soluciones de recambio institucional que tenían toda la apariencia de un proceso constituyente». Si el 9 de julio el virrey abandonó las tierras catalanas, el 10 se abría la vicerregia y el portavoz del General juraba su cargo. A partir de aquel momento, como apunta Albertí, «el Principado habría de regirse como una improvisada república, por más coronada que se considerara oficialmente». La verdad es, sin embargo, que la documentación oficial que nos ha llegado es más bien escasa, y las principales fuentes de información proceden de las memorias de los contemporáneos, quienes a menudo utilizan términos confusos y contienen errores. La lectura comparada de los libros de deliberaciones y dietarios del Consejo de Ciento con los de los memorialistas da lugar a no pocas contradicciones y genera una confusión sobre las formas reales de gobierno de la ciudad durante aquellos años. Es entonces cuando la visión tradicional del “golpe de estado” del Consejo de Ciento empieza a desdibujarse y surgen nuevas formas de gobierno, como la Junta Superior Secreta, la «Junta de medios», la «Junta para tratar cosas concernientes a la política y guerra», etcétera. Una imagen que todavía se complica más cuando nos damos cuenta que la Conferencia de los Tres Comunes continuaba bien activa y dirigía *de facto* la acción del Consejo de Ciento y el resto de instituciones. La lectura crítica de la documentación oficial contrastada con la visión tradicional nos muestra una imagen mucho más compleja y rica del dinamismo del Consejo de Ciento, capaz de generar nuevas formas de gobierno para dar respuesta a los retos que la historia le presentaba.

El 9 de juliol de 1713, els diputats acceptaven el consell donat per la Junta General de Braços i animaren tot el Principat a resistir les armes de Felip V. No és el nostre objectiu explicar la història d'un setge que és prou ben conegut gràcies a les obres de Salvador Sanpere i Miquel, Mateu Bruguera i, més recentment, Santiago Albertí.² La tensió política, la progressiva pèrdua de territori, la marxa de Carles III, l'Arxiduc, a Viena, i altres factors, van facilitar que, en començar l'any 1713, es produís una radicalització de les classes polítiques catalanes en la qual els sectors populars de Barcelona adquiriren cada vegada una major influència a la vida política del país i determinaren algunes peculiaritats del setge.³ Però, tot i aquells estudis, encara avui hi ha nombrosos aspectes del seu desenvolupament que es mantenen obscurs. Entre aquests, cal destacar la necessitat d'un coneixement més profund de les formes de govern que adoptaren les institucions catalanes.

La visió tradicional ha tendit a distingir tres fases diferents. En un primer moment, el govern de Catalunya va estar en mans de la Trenta-sisena nomenada per la Junta General de Braços, la qual funcionà fins el desembre de 1713. A partir d'aquella data, la Trenta-sisena va ser prorrogada a través d'una Vint-i-quatrena, que

2. Mateo BRUGUERA, *Historia del memorable sitio y bloqueo de Barcelona y heroica defensa de los fueros y privilegios de Catalunya en 1713 -1714*, Barcelona, Lluís Fiol y Gros, 1870; Santiago ALBERTÍ, *L'Onze de setembre*, Barcelona, Albertí editor, 1964; Salvador SANPERE I MIQUEL, *Fin de la Nación Catalana*, edició facsimil i estudi introductor a cura de Joaquim Albareda, Barcelona, Base, 2001. Vegeu també una visió de caire més general a Josep M. TORRAS, *La Guerra de Successió i els setges de Barcelona*, Barcelona, Rafael Dalmau, 1999, pàg. 347-380.
3. Joaquim ALBAREDA, *Felipe V y el triunfo del absolutismo*, Barcelona, Generalitat de Catalunya, 2002, pàg. 176-178.

va exercir funcions ben similars. Però el canvi realment important tingué lloc a finals de febrer de 1714, moment en el qual es produí allò que Sanpere i Miquel qualificà com un «golpe de estado concejil» del Consell de Cent sobre la Diputació.⁴ El 26 de febrer, el Consell de Cent assumí la totalitat de la defensa del Principat i nomenava una nova Vint-i-quatrena, en substitució de l'anterior. Des d'aquella data, els consellers, pressionats per una part de l'elit mercantil, assumiren moltes de les competències de la Diputació, fins el punt que gairebé l'anul·laren.

L'actuació del Consell de Cent, que va usurpar gran part de les competències dels diputats, ha estat una de les qüestions més discutides i controvertides del setge de 1713-1714, i no per casualitat el mateix Sanpere i Miquel es preguntava irònicament quin sentit tenia «pedir a Felipe V, a la Europa entera, la conservación del sistema político de Cataluña, si en Barcelona lo destruían los Concellers?».⁵ En el rerefons de tot el conflicte hi ha una pregunta punyent: si l'oposició a Felip V es justificava per la defensa de les Constitucions de Catalunya, era possible que els mateixos defensors d'aquests drets fossin els primers en transgredir-los?

Les següents línies, que resumeixen algunes de les conclusions d'un estudi més ampli sobre el desenvolupament i l'actuació de les institucions catalanes durant el setge de 1713-1714, pretenen donar una mica més de llum sobre aquest difícil període de la nostra història.

Alguns problemes metodològics

El principal problema amb què ens trobem a l'hora d'estudiar el setge de 1713-1714, és el fet que la documentació que s'ha conservat resulta escassa. Les principals fonts d'informació procedeixen de les memòries dels contemporanis, les quals sovint utilitzen termes confusos, que forcen l'historiador a fer una lectura prudent i crítica dels mateixos. Pel que fa a la documentació oficial, cal dir que tant el *Dietari* com el *Llibre de deliberacions* de la Diputació presenten ben poques informacions que puguin ser rellevants. Del *Dietari* només es conserva l'esborrany, que finalitza a mitjans de desembre de 1713; i el *Llibre de deliberacions*, a partir de setembre de 1713, esdevé un inventari de pagaments i nomenaments.⁶ La informació del Consell de Cent, en canvi, resulta una mica més important. El *Dietari* arribava fins el 13 de setembre de 1714, però el seu contingut és gairebé una crònica militar del setge.⁷ L'única font fiable és el *Registre de deliberacions* del Consell de Cent, el qual, tot i que incompletes, presenta un nombre considerable d'informacions de relleu fins el març de 1714.

Per altra banda, cal llegir amb deteniment les informacions que proporcionen els memorialistes, ja que, a banda dels errors que poden tenir, el termes utilitzats en ocasions són ambigus i donen lloc a lògiques confusions. Si agafem Castellví, que sol ser la font més utilitzada, trobem que explica que el desembre de 1713, en

4. SANPERE, *Fin...*, pàg. 327.

5. SANPERE, *Fin...*, pàg. 328.

6. ACA (Arxiu de la Corona d'Aragó), *Llibre de Deliberacions de la Diputació*, N-276.

7. *Manual de Novells Ardits, vulgarment apellat Dietari del Antich Consell Barceloní*, publ. per F. SCHWARTZ Y LUNA i F. CARRERAS Y CANDI, Barcelona, Arxiu Municipal de Barcelona, 1892-1975, vol. XXVIII, pàg. 148.

finalitzar els poders atribuïts a la Trenta-sisena per la Junta de Braços, «pasaron a nombrar sujetos para formar una nueva junta de Gobierno, nombrada junta de 24, extingiendo la que se havia formado en 10 de julio»;⁸ la qual cosa sabem que és errònia, ja que el que crearen els diputats va ser una Divuitena.⁹ Alhora, termes com «Junta de Govern», «Junta General de Govern», «Junta General de 3 comuns» i «Conferència General», no permeten saber amb exactitud si es refereixen a la Vint-i-quatrena que, segons Castellví, es va crear el febrer de 1714, o a altres tipus de reunions variables, que en ocasions van incloure al portantveus del General, a Villarroel i als presidents dels comuns i, en altres, a tots els oficials de cada comú.¹⁰

Una certa historiografia dedicada a l'estudi de la guerra, especialment Bruguera i Albertí, ha basat la major part de la recerca en les informacions que proporcionen els memorialistes i contemporanis, i poques vegades han contrastat les seves dades amb la documentació oficial. Només quan es duu a terme aquesta tasca comparativa, es pot percebre la complexitat política del moment, i és aleshores quan la visió tradicional de l'organització política de Barcelona comença a desdibuixar-se.

El govern de la ciutat de Barcelona durant el setge

Quan es parla del govern de Barcelona, cal distingir dues estructures paral·leles que actuaven sobre les mateixes persones i el mateix terreny físic: el govern de la ciutat pròpiament dit, dirigit pel Consell de Cent, i el govern del Principat, dirigit per la Diputació del General. El fet que al llarg dels anys anteriors el Consell de Cent desenvolupés unes competències que depassaven els límits de les seves muralles i que durant el setge de la ciutat la Generalitat gairebé només exercís la seva autoritat dins les muralles, facilita enormement la confusió del termes i funcions. Això es complica encara més quan, a partir del 26 de febrer de 1714, es produí el suposat cop d'estat, pel qual el Consell de Cent assumia totes les funcions de la Diputació i esdevenia simultàniament el govern de la ciutat i del Principat. A partir d'aquest enfocament, podem dividir la nostra anàlisi en dos apartats diferents: les formes de govern abans de febrer de 1714 i les formes de govern després de febrer de 1714.

LES FORMES DE GOVERN ABANS DE FEBRER DE 1714

Aquesta primera fase és la que presenta menys problemes interpretatius. El govern del Principat va ser exercit, entre els mesos de juliol i desembre de 1713, per la Trenta-sisena creada per la Junta de General de Braços, la validesa de la qual es fixà fins el 25 de desembre de 1713.¹¹ Aquesta Trenta-sisena, escollida pels presi-

8. FRANCESC DE CASTELLVÍ, *Narraciones Históricas*, edició i estudi introductor i a càrrec de Josep M. Mundet i Gifré, Madrid, Fundación Francisco Elías de Tejada y Erasmo Pèrcopo, 1997, vol. IV, pàg. 29.
9. *AHCB* (Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona), 1B-II, *Registre de Deliberacions*, 223, f. 57r i ss.
10. CASTELLVÍ, *Narraciones...*, vol. IV, pàg. 46-47 i 445. Per oferir només un exemple dels molts que hi ha, trobem que Castellví parla d'una «Nueva Junta de Gobierno» per referir-se a la Divuitena creada l'1 de gener de 1714 (vol. IV, pàg. 29), però Albertí, en canvi, parla d'una «Reunió del govern en ple», en la qual hi eren presents els consellers, els diputats, Villarroel, el protector del Braç i els membres de les juntes (ALBERTÍ, *L'Onze...*, pàg. 300).
11. BRUGUERA, *Historia...*, pàg. 201.

dents de cada Braç, tenia com a finalitat dirigir el govern del Catalunya i evitar els inconvenients que es derivaven de la presència continuada de tota la Junta General de Braços durant tant de temps. Com és ben conegut, la Trenta-sisena va tenir reunions plenàries, però aviat es va dividir en juntes inferiors especialitzades en temes més delimitats.¹² Albertí assenyala que aquesta instància, «en unió de la Generalitat i del Consell de Barcelona, formarien aleshores el govern del Principat».¹³ Però això no deixa de ser problemàtic: podien, els dos comuns, no executar les decisions de la Trenta-sisena? A l'hora de la veritat, com apunta Alcoberro, la Trenta-sisena «no substituï la Diputació del General, a qui corresponia l'execució dels acords [...]. Era una junta de govern amb atribucions que depassaven les pròpies d'un organisme assessor o deliberatiu, però des del punt de vista institucional i de precedència es trobava per sota de la Generalitat».¹⁴ La documentació no deixa de confirmar aquesta visió, posant de manifest com les deliberacions de la Trenta-sisena acaben habitualment dient a la Diputació que havien «deliberat per ço aconsellar com aconsellen als excel·lentíssims i fidelíssims senyors diputats...».¹⁵

Això no significa que la seva actuació estigués totalment sotmesa als diputats, ja que tot sovint la Trenta-sisena (o alguna de les seves juntes menors) va escriure directament als altres comuns (24 de juliol), va rebre ambaixades (17 d'agost), va estar present a juntes en les que també hi eren els diputats (18 d'agost), etcètera.¹⁶ Fins i tot, trobem un cas en què Villarroel va escriure als diputats però la resposta la donà la Trenta-sisena (18 de setembre de 1713).¹⁷ Tot plegat posa de manifest que, si bé la Trenta-sisena mai no va arribar a ser l'autèntic “govern” del Principat –ja que les competències de la Diputació no van desaparèixer–, sí que és cert que algunes vegades en va exercir les funcions.

La segona fase de govern s'inicià oficialment el 25 de desembre de 1713. Dies abans, la Conferència dels Tres Comuns, veient la proximitat del final dels poders atribuïts a la Trenta-sisena per la Junta General dels Braços, aconsellà als comuns la creació d'una «junta divuytena o vintisetena dels tres estaments [...] ab la intel·ligència que dita divuytena o vintisetena no estiga precisada a discórrer y aconsellar solament sobre los assumptos que los excel·lentíssims y fidelíssims consistori li proposaran, ans bé pugua y dega reflectar [...] per sí sola y aconsellar sobre qualsevol matèria que li aparega convenient per la causa comuna ab lo mateix poder que té la trenta-sisena».¹⁸ Després d'algunes dificultats provocades per la pretensió de la Ciutat de tenir un major control de la situació, els tres comuns van seguir el consell ofert per la Conferència i s'acordà que la Diputació designés una Divuitena de persones, la qual es féu efectiva el dia 1 de gener de 1714.¹⁹ Aquesta Divuitena estava

12. En concret: Junta de Guerra, Junta de Segrests, Junta de Mitjans, Junta de Política i Junta de Tresoreria. (ALBERTÍ, *L'Onze...*, pàg. 147).

13. ALBERTÍ, *L'Onze...*, pàg. 147.

14. Agustí ALCOBERRO, «La Junta General de Braços i el Govern de la Catalunya resistent», dins A. ALCOBERRO (dir.), *Catalunya durant la Guerra de Successió*, Barcelona, Ara Llibres, 2006, vol. II, pàg. 15-59 (vegeu la pàg. 44).

15. *AHCB*, 1B-II, *Registre de Deliberacions*, 222, 20-VII-1713, f. 180, document intercalat. La documentació de la Trenta-sisena és molt abundant i no deixa cap mena de dubte respecte aquest fet. Vegeu, per exemple, *AHCB*, 1B-II, *Registre de Deliberacions*, 223, f. 195 (document B) i f. 214 (document intercalat), i la nombrosa documentació del volum conservat a l'ACA, Generalitat, G-121/5, 1/28-VIII-1713.

16. *AHCB*, 1B-II, *Registre de Deliberacions*, 222, f. 186 (document A), 214r i 215r.

17. *AHCB*, 1B-II, *Registre de Deliberacions*, 222, f. 237r.

18. *AHCB*, 1B-II, *Registre de Deliberacions*, 223, f. 31 (document intercalat).

19. La conformitat de la Diputació i del Braç es troben a *AHCB*, 1B-II, *Registre de Deliberacions*, 223, f. 31 (documents intercalats). L'acceptació de la Ciutat es troba a f. 32v.

dotada de les mateixes facultats que la Trenta-sisena nomenada per la Junta General de Braços i, de fet, el seu desenvolupament posterior ho posà de manifest, ja que la Divuitena també va escriure als comuns en algunes ocasions.²⁰ En aquest sentit, cal tenir en compte que l'existència d'aquesta Divuitena posa de manifest com s'ha de llegir críticament Francesc de Castellví, el qual considerava que, el desembre de 1713, el que s'havia fet va ser una Vint-i-quatrena. Això és el que explica la confusió en què va caure el reconegut historiador Sanpere i Miquel.²¹

Pel que fa al govern de la ciutat de Barcelona, es va produir un fenomen similar. El Consell de Cent va continuar tenint la darrera paraula, però va crear dues juntes inferiors, la Vint-i-quatrena i la Novena de Guerra, les quals van ser les que dugueren a terme el govern i la defensa de la capital catalana. Els poders atribuïts a aquestes juntes inferiors es produïren en tres fases diferents (17 i 20 de juliol i 30 de novembre de 1713), en cada una de les quals les competències delegades van ser majors. Resulta interessant deturar-se breument en elles.

La Vint-i-quatrena de Guerra es creà el 17 de juliol de 1713, i també es podien afegir a ella «personas associadas, tant que sien del present consell com fora de ell». Les seves competències feien referència a «tot lo fet ocurrent y durant el present frang ens ocorrerà perque sien servits posar en execució tot lo que'ls apareixerà més convenir, no essent cosa gravíssima, sens report algun al present consell, donantlos y atribuintlos per dit effecte llarg y bastant poder».²² És a dir, la Vint-i-quatrena tenia plena capacitat per actuar al marge del Consell de Cent plenari, i només havia de consultar amb ell els afers que fossin de molt relleu. A més, a banda de les vint-i-quatre persones que composaven aquesta comissió, també podien afegir-s'hi altres individus, formessin part o no del Consell de Cent. El que resulta interessant d'això és que el recurs a la Vint-i-quatrena augmentava la base social que prenia les decisions polítiques –no eren solament els consellers– i agilitzava l'execució de les mateixes, ja que no calia convocar tots els cent quaranta-quatre membres del Consell.

Tres dies més tard es féu una nova delegació de poders i s'autoritzava que quan la Vint-i-quatrena no es pogués reunir «pugue la Novena de guerra y personas a ella associadas resoldre y deliberar per las materias corrents tot lo que apreixerà més convenir las quals deliberacions tinguen la mateixa força y valor que si fossen fetas per tots los excelentíssims senyors consellers i vintycuatrena».²³ Un cop més, la decisió buscava agilitzar al presa de decisions del Consell. Van ser aquestes dues institucions les autèntiques directores de l'acció de la ciutat durant tot el setge i les que redactaren els papers del Consell de Cent, les que nomenaren els representants de la ciutat a les diferents juntes interinstitucionals amb els altres comuns,²⁴ les que feren ambaixades al portantveus del General²⁵ i gestionaren les fortificacions de la ciutat,²⁶ les que pagaven els soldats i determinaven la composició dels regiments,²⁷ etcètera.

20. Vegeu, per exemple, *AHCB*, 1B-II, *Registre de Deliberacions*, 223, f. 71r, 19-II-1714 (document intercalat).

21. *AHCB*, 1B-II, *Registre de Deliberacions*, 223, f. 57r. Castellví afirma que «el acto solemne de la prorrogación, celebrado en 22 de diciembre de 1713 y en primero de enero de 1714 [...] los diputados pasaron a nombrar sujetos para formar una nueva junta de Gobierno nombrada junta de 24 extinguiendo las de que se habían formado en 10 de julio de 1713» (CASTELLVÍ, *Narraciones...*, vol. IV, pàg. 29). Vegeu també SANPERE, *Fin...*, pàg. 289.

22. *AHCB*, 1B-II, *Registre de Deliberacions*, 222, f. 178.

23. *AHCB*, 1B-II, *Registre de Deliberacions*, 222, f. 185r.

24. *AHCB*, 1B-II, *Registre de Deliberacions*, 222, f. 183v.

25. *AHCB*, 1B-II, *Registre de Deliberacions*, 222, f. 200v.

26. *AHCB*, 1B-II, *Registre de Deliberacions*, 222, f. 73r.

27. *AHCB*, 1B-II, *Registre de Deliberacions*, 222, f. 219v.

Certament, la Vint-i-quatrena de Guerra no arribà a tenir tant de relleu com la Trenta-sisena, ja que ella sempre va actuar com a representant dels consellers i no tingué representació pròpia a les juntes interinstitucionals, però no es va quedar gaire lluny d'aquesta funció. Una ullada al nombre de reunions que es tingueren al Consell de Cent entre agost de 1713 i febrer de 1714 mostra com es produïren unes 68 reunions de la Vint-i-quatrena, 77 de la Novena i 18 del Consell Plenari.²⁸ És a dir, gairebé el 47% del total de reunions que es tingueren van ser de la Novena, el 41% de la Vint-i-quatrena i només en un 11% dels casos es va haver de reunir el Consell de Cent Plenari; prova ben eloqüent que qui realment portà els afers del Consell no van ser els consellers, sinó la Vint-i-quatrena de Guerra.

La importància que van tenir els seus membres en la direcció política de la ciutat durant el setge va ser enorme. Per aquesta raó, quan el 30 de novembre de 1713 calgué escollir nous consellers –la qual cosa implicava la finalització dels poders atribuïts a la Vint-i-quatrena–, el Consell de Cent va fer una nova concessió de facultats. En ella consideraven que l'èxit en la defensa es trobava «afiançat en los excel·lentíssims senyors consellers y personas de la 24ena i 9ena que vuy son y personas associadas a ellas», i per aquesta raó acordaven que «los excel·lentíssims senyors consellers se abstinguen de anomenar 24ena de guerra sino que aquella reste elegida y anomenada y que a las personas a ellas asociadas restin també associats los excel·lentíssims senyors consellers que acaban, los quals pujan prendre qualsevol deliberació los aparega més convenir, essent divuyt en número en dita 24ena y vuyt en la novena».²⁹ És a dir, van trencar la normativa constitucional, que estipulava un canvi en els membres directors de la política municipal, en favor de mantenir en la direcció dels afers a les mateixes persones que estaven dirigint la defensa de la ciutat des de juliol de 1713. D'aquesta manera, grans personatges i líders de la resistència, com Emanuel Flix o Josep Duran, podien continuar influïent decisivament en la direcció dels afers. Aquesta va ser la configuració del poder de la ciutat fins el febrer de 1714.

LES FORMES DE GOVERN DESPRÉS DEL COP D'ESTAT

Arribats aquí, ens trobem davant el punt fonamental de la nostra discussió. L'existència d'un cop d'estat per part del Consell de Cent a la Diputació va ser defensada i argumentada amb profusió per Sanpere i Miquel, el qual, per la seva banda, es basava exclusivament en la lectura dels fets que fa Francesc de Castellví.³⁰ Segons la versió tradicional, el cop d'estat es produí com a conseqüència del fallit intent de Ramon Rodolat per imposar un canvi de govern a les juntes interinstitucionals, en les que hi participaven el general Villarroel juntament amb representants dels tres comuns. La voluntat de Rodolat era imposar que els militars tinguessin un control més gran de les decisions polítiques que es preniën. Castellví ens ha deixat un relat del que succeí després, ple d'intrigues d'alguns mercaders importants de la ciutat que, veient l'endeutament progressiu de la Diputació i vetllant pels seus interessos econòmics, van pressionar el Consell de Cent perquè «los

28. Aquestes dates estan extretes de *AHCB*, 1B-II, *Registre de Deliberacions*, 222 i 223. Segurament hi van haver moltes més reunions, ja que el *Registre de Deliberacions* només recull les reunions de la Novena i de la Vint-i-quatrena que finalitzaven amb una deliberació. Tot i així, la dada és prou il·lustrativa de la dinàmica institucional.

29. *AHCB*, 1B-II, *Registre de Deliberacions*, 223, f. 3r.

30. SANPERE, *Fin...*, pàg. 327-333; CASTELLVÍ, *Narraciones...*, vol. IV, pàg. 31-33.

diputados cedieran el mando a la Ciudad, cargándose de todo el peso durante el sitio».³¹ Aquesta mesura, que implicava que el Consell de Cent assumís la totalitat de la defensa del Principat, així com les prerrogatives de la Diputació durant el setge, facilitaria que els mercaders donessin més diners a la defensa, a banda que s'aprofitessin dels nous poders atribuïts al govern de la ciutat. Així, continua Castellví, el 26 de febrer:

Se hizo solemnidad de los actos de cesión del mando interino a la Ciudad durante el sitio, con la reserva que los negocios de consecuencia no podían ser resueltos sin intervención de los diputados y personas que eligieron para comunicarles los negocios y el presidente de la nobleza.

Ningú s'explicava com «los diputados, en quienes residía el poder del Principado representando el todo de la provincia [...] cediesen su autoridad, poder y mando» al Consell de Cent. La justificació oficial es fonamentava, segons el mateix memorialista, en l'absència de recursos per part de la Diputació. El mateix dia 26, la Ciutat va nomenar «una junta superior de general gobierno, extinguidas todas las juntas» –és a dir, la Divuitena i les interinstitucionals–, de tal manera que «la junta que nombró se componía de 24 personas y los seis consellers, que tenían lugar en todas las juntas subalternas, porque la junta de 24 fue distribuida en tres juntas que dieron nombre de Guerra, de Medios y de Provisiones».³²

Aquesta visió posa de manifest que va ser el Consell de Cent qui va assumir totes les capacitats i funcions de la Diputació, de manera que aquesta institució desapareixia completament del mapa polític i la seva actuació quedava limitada només a la decisió en afers de gran relleu. Amb aquests nous poders, el Consell de Cent creava una nova Vint-i-quatrena, la qual tenia una funció ben similar a la Trenta-sisena que havia estat en vigor de juliol a desembre de 1713. La actuació era realment greu, ja que implicava una lluita interna entre les institucions catalanes precisament quan la unió entre elles resultava més necessària que mai. És paradoxal que una de les institucions que més havia defensat les Constitucions catalanes al llarg de la Guerra de Successió fos precisament l'executora d'un dels atemptats més greus contra les mateixes Constitucions. No per casualitat, Sanpere i Miquel posava el crit al cel i es sorprenia perquè «un hecho tan grave como la destitución de la Diputación catalana se hace con la aquiescencia de ésta y sin la protesta pública de ningún género».³³

Realment, això és sorprenent, ja que, quan es consulta la documentació oficial sobre el que succeí aquells dies finals del mes de febrer, no s'hi troba cap referència específica. El *Registre de deliberacions* del Consell de Cent recull que el dia 26 de febrer, data de la prorrogació, es va reunir la Vint-i-quatrena per parlar sobre els mitjans per augmentar l'armament de la ciutat. Els dies anteriors (23 i 24 de febrer), la seva preocupació radicava en com castigar uns soldats que profanaven les esglésies i com abastir la ciutat de grans. Els dies posteriors (27 i 28), van discutir sobre la conveniència que el conseller en cap assistís a totes les reunions amb Villarroi i com dedicar una part de la coronela a unes altres funcions

31. CASTELLVÍ, *Narraciones...*, vol. IV, pàg. 31.

32. CASTELLVÍ, *Narraciones...*, vol. IV, pàg. 33.

33. SANPERE, *Fin...*, pàg. 331.

defensives.³⁴ Encara més sorprenents són les informacions que ens dóna el *Dietari* del Consell de Cent. El dia 26 de febrer, deia:

En aquest dia no y hagué cosa particular, ni en camp, ni plassa y vingué algun desartor. Dit die se continuaren en al Diputació las ditas juntas dels senyors sobre anomenats.

També recull que es féu una ambaixada dels tres comuns al portantveus per exigir que la justícia s'administrés amb normalitat i s'apliquessin les penes establertes.³⁵ Els dies anteriors i posteriors al 26 de febrer, el *Dietari* constata els moviments militars de l'enemic, les bombes que es dispararen, etcètera. Cap rastre de cap cop d'estat ni de cap canvi en l'estructura militar. Certament, això resulta sorprenent, i no és creïble que la documentació oficial s'equivoqui o que fos manipulada perquè no quedés rastre d'un canvi de govern tan radical. Què és el que realment va succeir? Si seguim llegint la documentació oficial, trobarem altres informacions que ens poden donar algunes pistes.

Per exemple, el dia 5 de març de 1714 (nou dies després), trobem una Vint-i-quatrena del Consell de Cent que pagava 400 lliures al conseller en cap. És la mateixa Vint-i-quatrena de la qual parlàvem abans o és la nova a la que es referia Castellví? El mateix dia, però, el *Dietari* recull una deliberació de la Diputació per la qual demanava al Consell de Cent 500 quarteres de blat per a les seves tropes.³⁶ Això sí que ja és més sorprenent. No és possible que la Diputació continués actuant, i molt menys demanant ajuda per abastir les tropes, quan se suposa que havia cedit tota la seva autoritat al Consell de Cent. O bé hi ha alguna cosa que no funciona al *Dietari* o bé cal replantejar la hipòtesi d'un cop d'estat.

La veritat és que la documentació oficial fa poc probable que el cop d'estat narrat per Castellví existís, almenys en els termes narrats per ell. Una de les evidències més clares és la presència i actuació de la mateixa Vint-i-quatrena i de la Novena del Consell de Cent que hem exposat en les línies precedents. D'això no hi ha cap mena de dubte, ja que quan se'n parla es menciona explícitament els poders que se li van atorgar els dies 17 i 20 de juliol i 30 de novembre de 1713,³⁷ la qual cosa fa impossible identificar-la amb la suposada nova Vint-i-quatrena creada, segons Castellví, el 27 de febrer. Fins a la darrerria del setge, tant la Vint-i-quatrena com la Novena van continuar exercint les mateixes funcions que durant els mesos anteriors, i se les troba fent crides per evitar el monopoli dels grans (12 de març), protestant i posant els mitjans pel compliment de la justícia (7 d'abril), demanant diners per l'Hospital de la Santa Creu (12 de maig), fent despeses en fortificacions (17 de maig), etcètera.³⁸

De la mateixa manera, la Diputació i la Divuitena creada a finals de desembre de 1713, sembla que van continuar funcionant amb normalitat després de febrer. El *Registre de deliberacions* del Consell de Cent recull com la relació amb la Diputació

34. *AHCB*, 1B-II, *Registre de Deliberacions*, 223, f. 74-77r.

35. *Manual...*, vol. XXVIII, pàg. 124.

36. *AHCB*, 1B-II, *Registre de Deliberacions*, 223, f. 80r.

37. Els exemples sobre això són nombrosíssims. Només per recollir uns quants que mostrin com la seva actuació va estar present fins al final del setge, vegeu: *AHCB*, 1B-II, *Registre de Deliberacions*, 223, els dies 26 de febrer (f. 76r), 18 de març (f. 92), 1 d'abril (f. 103v) o 12 de maig de 1714 (f. 113).

38. *AHCB*, 1B-II, *Registre de Deliberacions*, 223, f. 85, 109, 113 i 114.

no va patir canvis substancials després de febrer de 1714, i trobem que els diputats demanaven crear una nova junta interinstitucional per dirigir la defensa (12 de març)³⁹ o s'oferien a ajudar la ciutat en iniciar-se el bombardejos l'1 d'abril.⁴⁰ Igualment, els *Esborranyes del Llibre de deliberacions* de la Diputació mostren amb contundència que la seva actuació després de febrer va estar marcada per la normalitat.

Així, i només per posar alguns exemples il·lustratius, el 28 de març de 1714, la Diputació acceptava la renúncia de Pere Torrelles com a portantveus del General;⁴¹ el 13 d'abril pagava a Geroni Caseta per la seva tasca com a escrivent de la Divuitena de la Diputació; l'1 de juliol negociava amb els arrendadors del dret del General; i el 17 nomenava un nou tinent de granaders. Fins el darrer instant de la seva existència va estar activa i no defugia les seves obligacions: el 28 d'agost feia efectiu el pagament del seu sou al nou portantveus del General; i el 6 de setembre de 1714, quan la derrota final ja era imminent, no s'estava de «despatxar libranza a favor de Doña Maria Barberà».⁴²

Tot i que les informacions que tenim són molt parcials, sembla també clar que la Divuitena creada a finals de desembre de 1714 també va continuar activa, tot i que amb menor intensitat. La millor prova d'això és un document datat el 12 de maig, pel qual es pagava el sou corresponent als advocats que la Divuitena de la Diputació havia nomenat el 19 d'abril per tal d'assessorar els diputats. Durant els mesos d'abril i maig, aquests advocats es van reunir en més de setze ocasions per tal de donar el seu parer a la Divuitena perquè el transmetés a la Diputació.⁴³ Tot apunta a que el cop d'estat de febrer probablement no va existir i que tant el Consell de Cent com la Diputació, tant la Vint-i-quatrena com la Divuitena de 1713, van continuar exercint les seves funcions amb normalitat fins el setembre de 1714.

Ara bé, no deixa de ser sorprenent que Castellví, contemporani dels esdeveniments, inserís tot aquest episodi sense que hi hagués al darrere un fonament més o menys real. El *Registre de deliberacions* del Consell de Cent recull un episodi que ajuda a entendre millor aquestes dues visions aparentment contradictòries.

És ben conegut que, amb la pèrdua del territori, la Diputació va sofrir un progressiu endeutament, la qual cosa la forçà a demanar ajuda econòmica al Consell de Cent per pagar les seves tropes. Així, per exemple, trobem que el 30 de juliol de 1713, la Junta de Medis demanava diners als consellers, i que aquests no n'hi van deixar.⁴⁴ Un mes després, el 24 d'agost, la Trenta-sisena demanava 100.000 lliures als consellers, però de nou reberen resposta negativa.⁴⁵ A finals de novembre, la situació era cada vegada més complicada per als diputats, i suggeriren que una Conferència dels Tres Comuns els assessorés sobre com abastir les tropes. En ella, s'acordà que els consellers paguessin 4.000 quarteres de sègol mensuals a la Diputació.⁴⁶ A la fi, el 10 de març de 1714, feien una nova demanda de blat per subvenir a les seves tropes, i els consellers hagueren d'atendre positivament la petició.

39. *AHCB*, 1B-II, *Registre de Deliberacions*, 223, f. 86.

40. La deliberació de la Diputació es troba a *AHCB*, 1B-II, *Registre de Deliberacions*, 223, f. 103.

41. *ACA*, *Esborranyes del Llibre de Deliberacions*, N-387, s/f, document 67 i 69.

42. Totes aquestes dades es poden trobar a *ACA*, *Esborranyes del Llibre de Deliberacions*, N-387, s/f.

43. *ACA*, *Esborranyes del Llibre de Deliberacions*, N-387, document 76.

44. *AHCB*, 1B-II, *Registre de Deliberacions*, 222, f. 195v.

45. *AHCB*, 1B-II, *Registre de Deliberacions*, 222, f. 221r.

46. *AHCB*, 1B-II, *Registre de Deliberacions*, 222, f. 299r.

Però aquest seguit de mesures era insuficient, i de res va servir la junta interinstitucional convocada el 12 de març de 1714 per «facilitar lo logro dels medis tant prompts com necessaris que la urgència demana per subvenir los indispensables gastos de la defensa». ⁴⁷ El 18 de març, els diputats confessaven al Consell de Cent que no tenien diners per pagar les seves tropes i proposaven tres alternatives: que el Consell de Cent els donés 20.000 lliures a crèdit, que procurés aplicar les propostes de la junta esmentada anteriorment o que «sie servida la presente ciutat assumirse y encarregarse de lo abast y previsió de ditas tropas [del General]». ⁴⁸ Després de llargues deliberacions, el 22 de març, el Consell de Cent rebutjava les dues primeres opcions i acceptava assumir el cost de les tropes i que «la excelentíssima ciutat se endosará conforme ara per les hores se endosa la manutenció y son conservació de ditas tropas», amb la condició que, una vegada hi hagués pau al Principat, la Diputació li retornés «totas las quantitats pagadas y ques pagarà». ⁴⁹ El *Registre de deliberacions* del Consell de Cent recull diferents deliberacions dels diputats en les quals expressaven el seu agraïment als consellers. Podem veure com el que es produí no va ser una cessió d'autoritat o de poder per part de la Diputació al Consell de Cent, sinó, senzillament, que la gestió de tota la defensa del Principat va recaure en mans dels consellers, la qual cosa afectava els pagaments de les tropes, no les decisions polítiques. La iniciativa de la cessió va partir dels mateixos diputats, no dels consellers, com apuntava Castellví. Hem pogut constatar com al llarg dels mesos següents la Diputació va continuar exercint la seva autoritat sobre les tropes, ja fos pagant soldats o nomenant nous càrrecs militars. ⁵⁰

Lògicament, amb aquest acord, les atribucions del Consell de Cent augmentaren d'una manera considerable, la qual cosa féu sorgir alguns dubtes entre els consellers sobre si la Vint-i-quatrena tenia facultats suficients per responsabilitzar-se de la gestió de les noves tropes. El Consell de Cent Plenari es va reunir el 24 de març i va acordar que la Vint-i-quatrena sí que tenia poders suficients, però que en tot cas es deliberava fer una ampliació de facultats. A partir d'aquesta data, s'estipulava que per dur a terme les seves noves responsabilitats, la Vint-i-quatrena tenia facultat de fer el que considerés més adient amb una xifra límit de 300.000 lliures; també podia augmentar el nombre dels seus membres, i així, a la Vint-i-quatrena s'hi podien afegir 20 persones més, i a la Novena 12 més. A més de tot això, tenien facultats molt grans, fins al punt que les seves decisions havien de tenir «tanta força i valor com si lo present concells las hagués fetas». ⁵¹ Al llarg dels dies següents també es fixà la possibilitat que la Vint-i-quatrena es dividís en tres comissions inferiors especialitzades en diferents aspectes. La documentació oficial no recull exactament sobre quins temes van tractar, però la seva existència és segura, ja que el dia 1 d'abril la Vint-i-quatrena acordava crear una junta, composta per «sis personas, ço és, dos de quiscuna de les tres comissions» sobre la manutenció de les tropes. ⁵²

47. *AHCB*, 1B-II, *Registre de Deliberacions*, 223, f. 87r. La Junta la composarien el portantveus i un ministre seu, els presidents dels tres comuns i quatre representants de cadascun.

48. *AHCB*, 1B-II, *Registre de Deliberacions*, 223, f. 93v.

49. *AHCB*, 1B-II, *Registre de Deliberacions*, 223, f. 95r i v.

50. Per exemple, el 20 de juny de 1714 es pagava i es substituïa un soldat, i el 17 de juliol de 1714 els diputats nomenaven a Arturo Miguel tinent de granaders. Vegeu: *ACA*, *Esborranys del Llibre de Deliberacions*, N-387, sf.

51. *AHCB*, 1B-II, *Registre de Deliberacions*, 223, f. 99v.

52. *AHCB*, 1B-II, *Registre de Deliberacions*, 223, f. 104r. Més endavant, l'11 de maig, trobem també que es parlà de la «Junta de cotxes i cavalls» (f. 112r).

Amb aquestes decisions, el Consell de Cent assumia la totalitat de la defensa de la ciutat i, consegüentment, s'acordava que totes les qüestions de guerra fossin anotades en dietari a part «a effeete que en lo esdevenidor se trobasen ab més prestesa».⁵³

Tot plegat ens fa adonar com la Vint-i-quatrena assumí un gran poder i va substituir l'acció del Consell de Cent. No per casualitat, les cartes escrites per la Conferència dels Tres Comuns per als ambaixadors Dalmases i Ferran havien de ser aprovades per la Vint-i-quatrena i no pel Consell Plenari.⁵⁴ Des d'aquesta perspectiva, podem entendre millor les afirmacions de Francesc Castellví i les tesis de Sanpere i Miquel. No hi hagué cap cop d'estat, sinó una cessió de la gestió de les tropes. Aquesta no es produí a finals de febrer, sinó a finals de març. No hi hagué cap creació d'una nova Vint-i-quatrena que dirigís la defensa de la ciutat, sinó una ampliació de facultats. Les persones que van ser nomenades el 17 de juliol de 1713 eren les que continuaven dirigint la institució el març de 1714, i molt probablement el setembre de 1714.

A tall de conclusió

La visió del cop d'estat defensada per Sanpere i Miquel sol posar èmfasi en les divisions entre els comuns i els enfrontaments entre interessos mercantils, polítics i militars. En aquest sentit, cal ser conscients que la documentació oficial no posa en dubte l'existència d'aquestes picabaralles. Ja el 17 d'agost, el general Villarroel es queixava de la «disparidad de consejos, desunión de voluntades y malintroducción de discordias de las juntas, que [es] mal método de gobierno para la expedición del negocio».⁵⁵ Una situació que no havia canviat pas el febrer de 1714, quan la Conferència dels Tres Comuns protestava per la «dividida y poc agermanada autoritat dels comuns, que devia molt en son principi escusarse».⁵⁶ Igualment, es poden interpretar algunes de les actuacions del Consell de Cent com un intent d'assolir més poder del que li pertocava. A banda del conegut cas del nomenament de Casanova com a governador,⁵⁷ es troba que sovint no prestava diners als diputats i que el desembre de 1713, en decidir la prorrogació de la Trenta-sisena, va exigir que el conseller en cap assistís i votés a totes les decisions de la Diputació on es deliberés sobre els consells de la nova junta assessora.⁵⁸ Certament, no hi va haver un cop d'estat, però les tensions polítiques i divisions entre els comuns van ser manifestes.

Pensem que l'explicació que hem donat sobre els fets de febrer de 1714 ajuda a clarificar una mica més les formes de govern de Barcelona durant el setge de 1713-1714. Cal ser conscients que aquí només hem sintetitzat una part d'un treball més

53. *AHCB*, 1B-II, *Registre de Deliberacions*, 223, f. 102v.

54. *AHCB*, 1B-II, *Registre de Deliberacions*, 223, f. 103r.

55. *AHCB*, 1B-II, *Registre de Deliberacions*, 222, f. 214. Carta de Villarroel inserida.

56. *AHCB*, 1B-II, *Registre de Deliberacions*, 223, f. 69. Document 1.

57. Vegeu l'explicació de tot el conflicte a SANPERE, *Fin...*, pàg. 289 i ss.

58. *AHCB*, 1B-II, *Registre de Deliberacions*, 223, f. 31. Document A. Finalment, sota la pressió dels altres comuns, els consellers van renunciar a aquest requisit, però, sens dubte, era un signe prou evident de les intencions de control polític.

ampli que esperem finalitzar properament, que aborda les realitats polítiques que actuaren i dirigiren les institucions catalanes durant els mesos de juliol de 1713 a setembre de 1714. Només per il·lustrar-ho, hem de tenir present que paral·lelament a l'actuació de la Trenta-sisena i de la Vint-i-quatrena, també van influir de manera decisiva les més de divuit juntes interinstitucionals que es crearen durant aquell temps, en les quals hi participaren tant els consellers com els diputats, els nobles, el portantveus, Villarroel i altres militars. A la vegada, la Conferència dels Tres Comuns, també va estar ben activa i va tenir un paper cabdal, en el qual ara no ens podem aturar.⁵⁹ La realitat, cal no oblidar-ho, era més complexa.

Una ullada al conjunt de les formes de govern durant el setge ens mostra un aspecte que cal destacar: la dinàmica institucional catalana. Les institucions mai van deixar de complir la legalitat constitucional que els guiava. En els moments més crítics per a l'estabilitat política i social del Principat, les institucions catalanes reaccionaven ampliant la base social de les persones que podien prendre i influir les decisions finals. El fet que el 24 de març de 1714 s'ampliés la Vint-i-quatrena amb vint membres més, fossin o no del Consell de Cent, significava que hi havia més de quaranta persones prenent i executant les deliberacions que afectaven el futur de tota la ciutat, i per extensió del Principat. Semblantment, el fet que la Novena pogués ser ampliada amb altres dotze persones, més del doble, és indicatiu de la mateixa dinàmica. El fet mateix que la Junta General de Braços delegués les seves funcions en una Trenta-sisena, que després evolucionà cap a una Divuitena, no era casualitat. Comptat i debatut, només entre la Diputació i el Consell de Cent hi van haver més de seixanta persones decidint sobre el futur de Catalunya, a les quals caldria afegir els membres del Braç Militar, de la Conferència dels Tres Comuns i els de les juntes interinstitucionals, la qual cosa faria arribar la xifra a un centenar. No anava pas desencaminada Núria Sales quan ens recordava que els comuns havien estat acusats de democràtics.⁶⁰ En el context de l'enfrontament amb un rei de caràcter absolutista, el dinamisme institucional català, defensor de la política de consens i d'una major participació ciutadana en les decisions que afectaven tota la societat, es presenta amb un signe clar de modernitat. Aquesta era una de les causes per les quals molts catalans van lluitar l'11 de setembre de 1714.

59. Sobre el paper de la Conferència durant el setge vegeu, E. MARTÍ FRAGA, *La Conferència dels Tres Comuns i el Braç Militar*, tesi doctoral, Barcelona, Universitat Pompeu Fabra, juny de 2008, pàg. 336 i ss.

60. N. SALES, «Abans de 1714: cap a una democratització de les institucions catalanes», dins AAVV, , Barcelona, Ajuntament de Barcelona, 1994, pàg. 96.